הגשרים ההיסטוריים של מחוז תל אביב

גשר החביות הבריטי על הירקון, 1917

מקור: הספרייה הלאומית

אבני מורשת

תחקיר, צילום וכתיבה

פרופ' אמר' אליהו שטרן

בהגדרתו, גשר הוא מבנה פיזי שנועד לאפשר מעבר של אנשים וכלי תחבורה מעל מכשולים טבעיים, כגון: נחלים, עמקים וכדומה, או מעל מכשולים מלאכותיים, כגון: נתיבי תחבורה אחרים, מבנים שונים, וכדומה. הגשרים מאוד מגוונים במבנה הנדסי, מבחינת חומרי בנייה, ועיצוב.

המצגת הנוכחית מתרכזת בגשרים היסטוריים שהיו במרחב תל אביב. חלקם שרדו וחלקם נעלמו או שהוחלפו בגשרים אחרים. לפיכך אנו מבחינים כאן באתרים שיש בהם רצף היסטורי של גשרים ובאתרים שהיה בהם, או שיש בהם עדיין, גשר אחד בלבד. הבחנה נוספת היא בין גשרים שנמתחו מעל מכשולים טבעיים לבין גשרים שנמתחו מעל נתיבי תחבורה שונים. המפה הבאה מציגה את פרישת כלל הגשרים לפי הבחנות אלה.

גשר עתיק מעל מכשול טבעי אי שם במאה התשע עשרה

מקור: אליהו שטרן, ***ח'אנים: דרכים ופונדקים***, הוצאת כרטא, ירושלים 1997

הגשרים ההיסטוריים של מחוז תל אביב

גשר שאון המים (ג'יסר אל־הדאר)

הגשר העתיק ביותר שנבנה במרחב תל אביב של היום מתוארך לכל המאוחר לתקופה הצלבנית. זה היה גשר אבן מעל הירקון באתר טחנת קמח רומית בה פעלו כעשרים זוגות אבני ריחיים. הטחנה נודעה לימים כ"עשר טחנות", כיום מצפון־מזרח לאצטדיון רמת גן. מעט מערבית לגשר נבנה סכר ומפל המים שהוא יצר היקנה לגשר את שמו: "**ג'יסר אל־הדאר**" שפירושו "**גשר שאון המים**".

משך מאות שנים זה היה הגשר היחיד על הירקון והדרך מיפו לשכם עברה עליו. מצפון לירקון הדרך התפצלה לשתי זרועות: דרך עכו ודרך שכם/דמשק. בחודש מרץ 1799 צבא נפוליון בדרכו מיפו לעכו עבר על הגשר כיוון שלא ניתן היה לחצות את הירקון בחלקו המערבי יותר.

אחד האזכורים של הגשר נמצא בזיכרונותיה של יהודית מונטיפיורי שעברה על הגשר עם בעלה משה בשנת 1839 ושישים שנה מאוחר יותר, ב־1898 חצתה את הגשר גם פמלייתו של הקיסר הגרמני וילהלם השני בדרכה מחיפה ליפו. כפי שנראה במפות המצורפות משנת 1878 ומשנת 1917, הגשר היה ממזרח לסכר שמימיו הגועשים הניעו את טחנות הקמח.

גשר אל־הדאר במפת ה־PEF, 1878

במפה הבריטית משנת 1917 גם מסילת הרכבת שנבנתה בשנת 1914 מדמשק לניצנה עברה על הגשר. אולם, בסוף 1917 הטורקים פוצצו את הגשר ואת הסכר כדי למנוע מהכוחות הבריטים לחצות את הנהר. מגשר האבן לא נותר שריד.

על אתרו של הסכר נבנה לימים סכר בטון קטן ומעליו גשרון להולכי רגל.

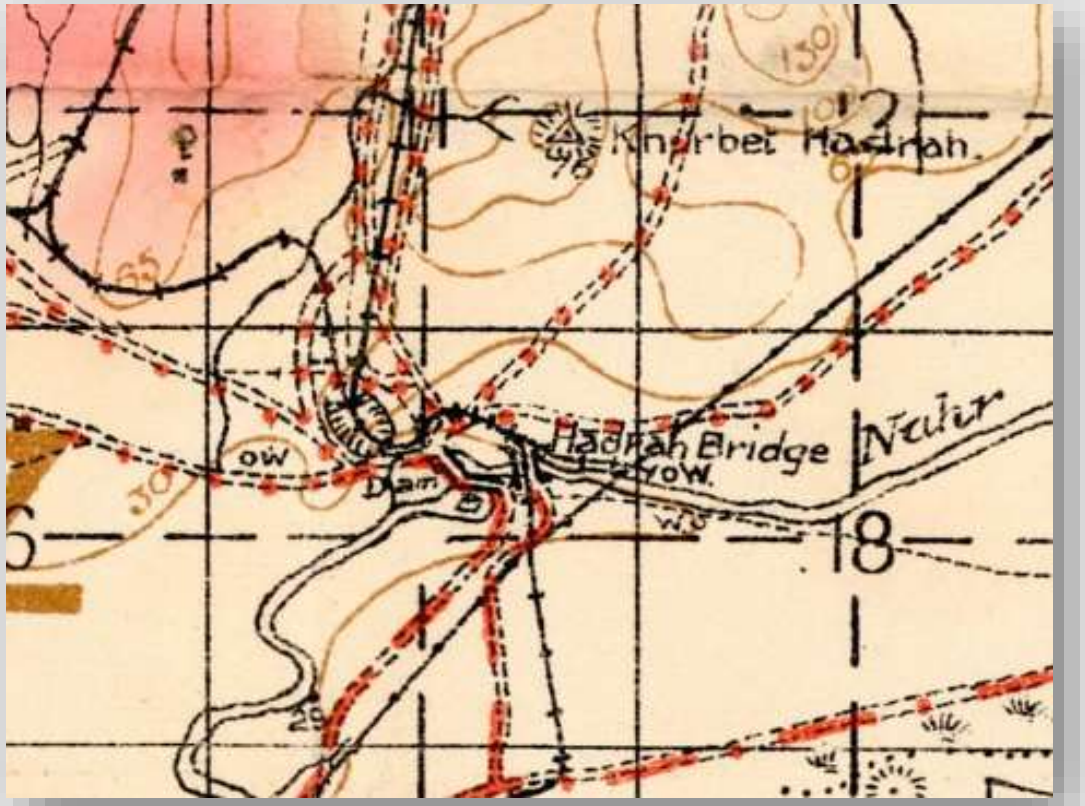

גשר אל־הדאר במפה בריטית, 1917

לאחר שהגשר פוצץ, הבריטים הקימו גשרי סירות על הירקון וגשר בטון במערבו, וחציית הנהר ליד "עשר טחנות" התנהלה על גבי שרידי הטחנה הצפונית והסכר הדרומי. גשר חדש נחנך במקום רק ב־1941 בעקבות המרד הערבי הגדול. בנייתו החלה כבר ב־1936 כחלק מכביש חדש בין תל אביב והרצליה. הגשר נודע בשם "גשר הרצליה" ולימים הוחלף שמו ל"גשר הדר יוסף".

בדצמבר 2006 נחנך גשר חדש במקומו של "גשר הדר יוסף" הישן. הגשר הוקם במפגש הערים תל אביב–רמת גן–בני ברק, בסמוך ל"עשר טחנות"

זהו גשר פלדה קשתי המיועד לכלי רכב ולהולכי רגל שנבנה על ידי חברת נתיבי איילון וזכה לשם "גשר מבצע קדש". הגשר חוצה גם את הירקון וגם את מסילת הברזל בני ברק–תל אביב. בסמוך להקמת הגשר נערכה חפירת בדיקה סביב עשר טחנות וסמוך לשרידים המועטים שנותרו במקום הוקמה גינה ובה שני מבנים בצורת שערים.

"עשר טחנות" והמעבר על הירקון בראשית שנות 1930

מקור: TLV100.net

בשנת 2022 החלו בתהליך חשיפה של הסכר וטחנות הקמח ובמקביל בשיקום הסביבה הכולל את החזרת מהלך הנחל לנתיבו, יצירת בריכה לקינון ציפורים, פיתוח שבילים, ושיקום הצמחייה.

התמונות שלהלן ממחישות את הישן והחדש של מכלול הגשר הראשון על הירקון.

החשיפה של "עשר טחנות"
ופיתוח פארק סובב
מקור: פוסט של רון חולדאי

שרידי טחנת הקמח והבריכה המשוקמת, 2023

צילום: מיכאל סופר

גשר מבצע קדש על הירקון

מקור: הבלוג של האדריכלים פרחי־צפריר

גשר מבצע קדש מעל מסילת הברזל

מקור: האתר של Mako

גשר שבע טחנות

ואולי גשר שבע טחנות היה הגשר הראשון על הירקון?
מתחת לסכר אבנים החוצה כיום את הירקון, ליד אתר "שבע טחנות" על גבול תל אביב–רמת גן, התגלו בעבר שרידיו של גשר רומי. יש הטוענים שגשר זה קדם לגשר של "עשר טחנות". זה היה גשר אבן בעל שתי קשתות ששרידיו שולבו בתקופה העותמאנית במערכת טחנות הקמח שנבנו במקום כנראה במאה ה־18. טחנת הקמח מופיעה כבר במפת ז'אקוטן משנת 1799. ליד טחנת הקמח התפתח כפר ערבי קטן בשם ג'רישה. במאה ה־19 הוקמו במקום טחנות קמח נוספות ומכלול הטחנות והכפר הפכו למעין מרכז חקלאי אליו הגיעו חקלאים כל הסביבה לטחון את תבואתם.

הסכר החוצה את הירקון באתר "שבע טחנות" שמתחתיו מצויים שרידי הגשר הרומי מקור: ויקיפדיה

המעבר על הירקון היה על הסכר עליו נסמכו טחנות הקמח. בדצמבר 1917 צלחה את הירקון במקום זה חטיבה 155 הסקוטית בדרכה לכיבוש המוצב הטורקי בח'ירבת הדרה שחלשה על "עשר טחנות"

טחנת הקמח באתר "שבע טחנות" הנוכחי במפת ז'אקוטן, 1799

כאמור, מכלול הטחנות שימש לא רק במרכז חקלאי אלא גם במרכז חברתי. על הירקון נמתח גשר להולכי רגל בלבד. את הגשר ניתן לראות בתצלום האוויר הבריטי משנת 1917.

בצילום נוסף מ־1928 נראה גשר הולכי הרגל ועליו שפע אנשים שהגיעו לבלות באתר. מגשר רעוע זה לא נותר שריד.

התצלום של מכלול שבע טחנות (1917) מתוך המצגת של בני גבירצמן, "גשרי הירקון שהיו ואינם"

גשר הולכי הרגל בשבע טחנות, 1928

צילום: שמעון קורבמן

אתר הטחנות עבר כמה שינויים לקראת סוף המאה העשרים. בשנת 1990 הוגבה הסכר לשימוש בטוח של הולכי רגל ובראשית שנות 2000 נחשף ושוחזר חלקית האתר כולו. המעבר הנוכחי של הולכי רגל מתבצע על הסכר המשופץ ובהמשכו על גשר בטון שהחליף לאחרונה את גשר העץ המקומר שהוקם על הנחל.

גשר הולכי הרגל הנוכחי (2009) על הירקון באתר "שבע טחנות"

צילום: ויקיפדיה

גשר שלוש

גשר שלוש מחבר את רחוב אילת עם רחוב שלוש בשכונת נווה צדק בתל אביב. הגשר נבנה מעל המחפורת בה עברה מסילת הרכבת יפו–ירושלים ויש הטוענים שהוא הגשר המודרני הראשון שנבנה בתל אביב. "מתחרה" לו הוא גשר שרונה. הגשר נחנך כנראה בשנת 1892 עת החלה לפעול הרכבת שעברה תחתיו. הגשר נבנה בין שני קירות אבן עליהן הונחו קורות מתכת. אורכו שמונה מטרים ורוחבו ארבעה מטרים.

גשר שלוש,
סוף שנות 1890
צילום: Anglo-Swiss Photo Studio, Cairo

באותה שנה בה החלה לפעול הרכבת, עבר להתגורר בשכונת נווה צדק הסמוכה, אחד מראשי העדה הספרדית ביפו, אהרון שְׁלוּש. מדי יום הוא נסע בכרכרה שלו ליפו תוך חציית המחפורת. יום אחד התהפכה הכרכרה והוא נפצע. מושל יפו החליט לבנות גשר מעל מסילת הרכבת. הגשר נקרא לימים על שמו של אהרון שלוש. הוא נבנה ידי החברה הצרפתית שבנתה את המסילה. נינו של אהרון שלוש, צבי אברהם פומרוק, כתב שזה הגשר היחיד שנבנה בתל אביב לאיש אחד.

אהרון שלוש, שלהי המאה ה־19
צילום: דוד סאבונג'י

גשר שלוש והרכבת בנווה צדק, ציור: ציונה תג'ר, 1928

בתקופת המנדט הבריטי בארץ, הוחלפו הרכבות העותמאניות ברכבות בריטיות. הרכבות הבריטיות היו גבוהות יותר והיה צורך בהגבהת הגשר. בתצלום המצורף משנת 2007, ניתן להבחין בהגבהה המנדטורית של הגשר ובהבדל שבין אבני הקירות.

לאחר שפסקה תנועת הרכבות בין יפו לירושלים הפכה המחפורת שמתחת לגשר למגרש חנייה. בשנת 2000 הגשר הוכרז כמבנה מסוכן, נערך בו שיפוץ וחיזוק קורות הבטון. שנים לאחר מכן, ב־2018, הגשר פורק על מנת לבנות מתחת למחפורת מנהרה לרכבת הקלה. שנה מאוחר יותר הגשר נבנה מחדש, במתכונת הגשר העותמאני, ללא הבחנה בין המקור להגבהה המנדטורית. כיום הגשר פתוח לתנועה ומתחתיו נמתח "פארק המסילה" – פארק שפותח לאורך המחפורת של מסילת הברזל לירושלים. מתחת לפארק עובר כיום הקו האדום של הרכבת הקלה, "דנקל".

גשר שלוש מעל מגרש החנייה במחפורת שנותרה בקו המסילה יפו–ירושלים, 2007

מקור: פיקיוויקי

גשר שלוש שנבנה מחדש, 2024

צילום: ברוך ניב

גשר שׂרונה (גשר מוסררה)

בשנת 1898 נחנך ברוב פאר והדר על ידי השלטון העותמאני גשר ברזל מעל ואדי מוצראררה, על הדרך מיפו לשכם. בפי העם הגשר נקרא "גשר מוסררה" וכאשר הבריטים שלטו בארץ הוא נקרא במפות הבריטיות "גשר שׂרונה" כיוון שהדרך אליו עברה בסמוך למושבה הטמפלרית שׂרונה.

הגשר נחשב כאחד מגשרי הקייזר הגרמני וילהלם שחצה אותו עם פמלייתו חודשים ספורים לאחר חנוכת הגשר.

חנוכת גשר שרונה, 1898

מקור: וויקישיתוף

בתקופת המנדט הבריטי עברה על הגשר מסילת ברזל צרה שיצאה מיפו בדרכה לכיוון שייח מוניס ופעלה עד שנת 1922 שבה היא פורקה. בשנת 1936 חברת סולל בונה הקימה עבור הממשל הבריטי גשר חדש מעל הוואדי שהחליף את גשר הברזל העותמאני.

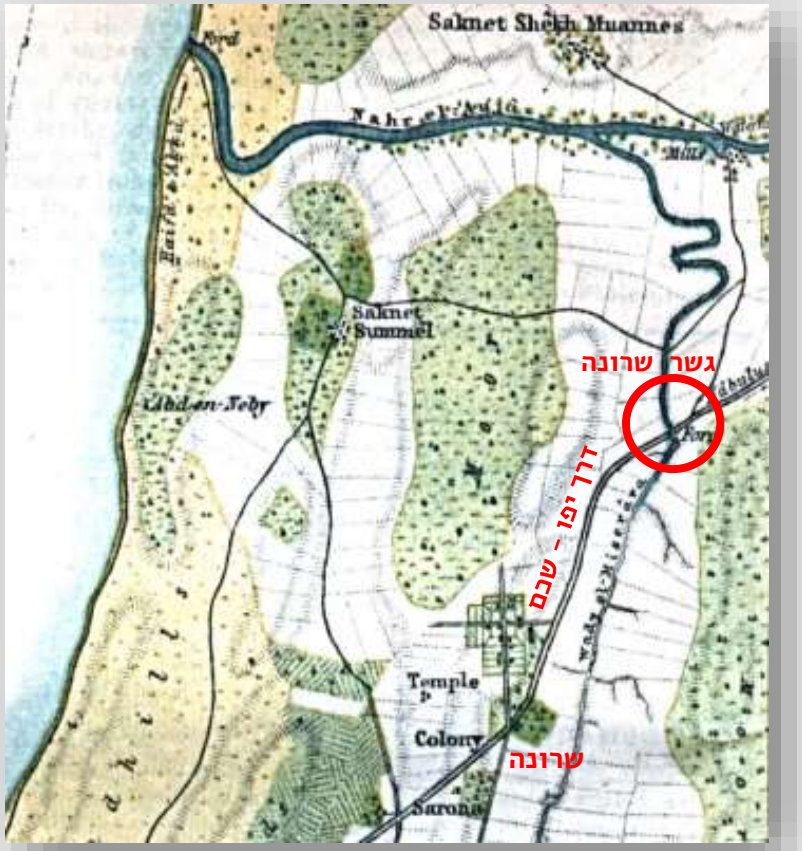

מיקום גשר שרונה והדרך יפו–שכם, 1912 על מפת תיאודור סנדל

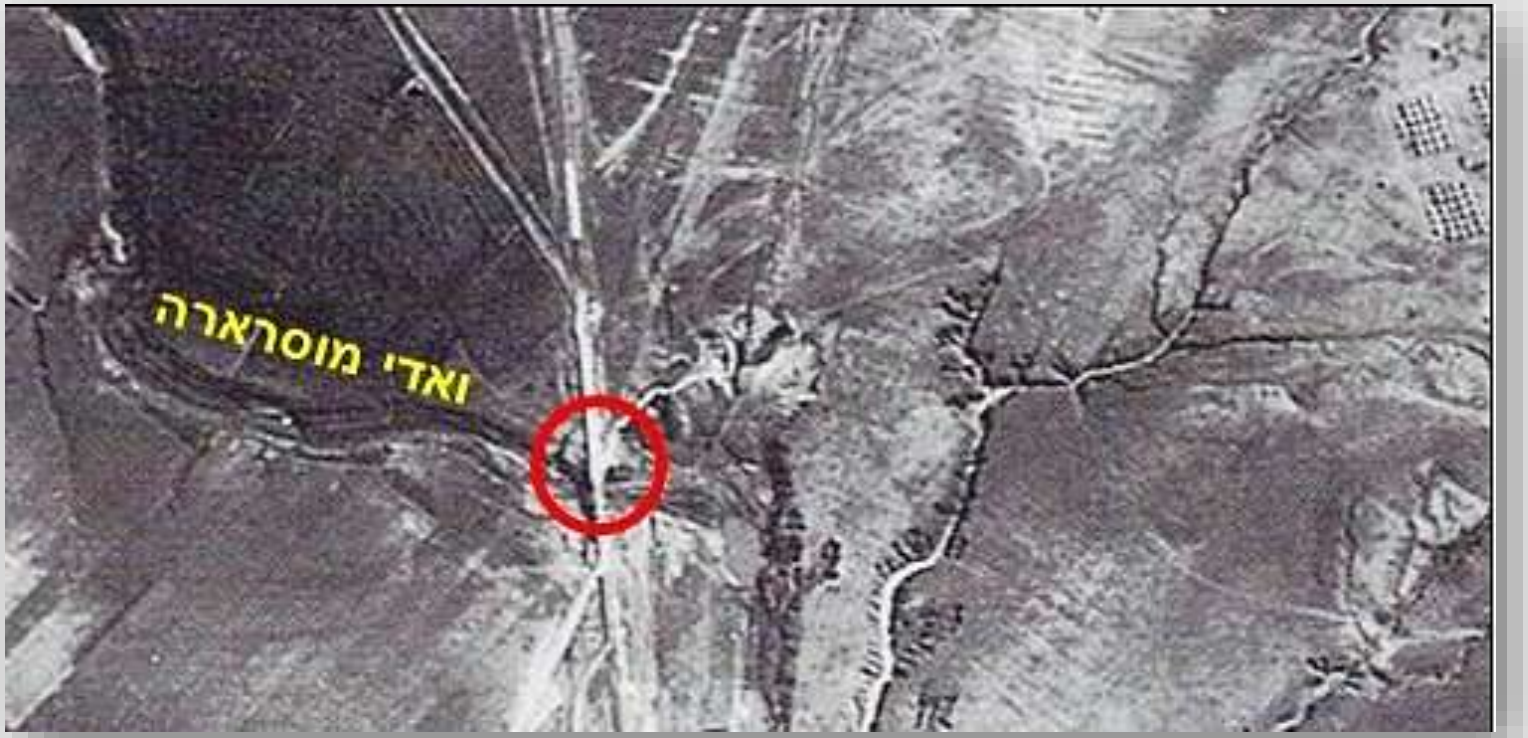

גשר שׂרונה, 1918, מעל ואדי מוסראררה

מקור: הארכיון הבווארי – אוסף פלשתינה

מצגת אין כמו ההווה של העבר

גשר מודרני יותר החליף בשנת 1951 את הגשר הבריטי אולם, בקודמו, הוא היה שלושה מטרים בלבד מעל ערוץ הנחל, מועד לשיטפונות. כהכנה לסלילת נתיבי איילון, הוסט מסלול הוואדי, שנקרא זה מכבר "נחל איילון", ומעל הגשרים הישנים נבנה מֶחלף ארלוזורוב. חלקו הצפוני של מחלף ארלוזורוב העובר מעל רחוב מנחם בגין ברמת גן, עומד במקומו של גשר שרונה ההיסטורי, ורחוב מנחם בגין עובר בנקודה זו במקומו של האפיק המקורי של נחל איילון.

התוואי המקורי של אפיק נחל איילון לפני הסטתו ומיקום גשר שרונה המקורי עליו, 2018

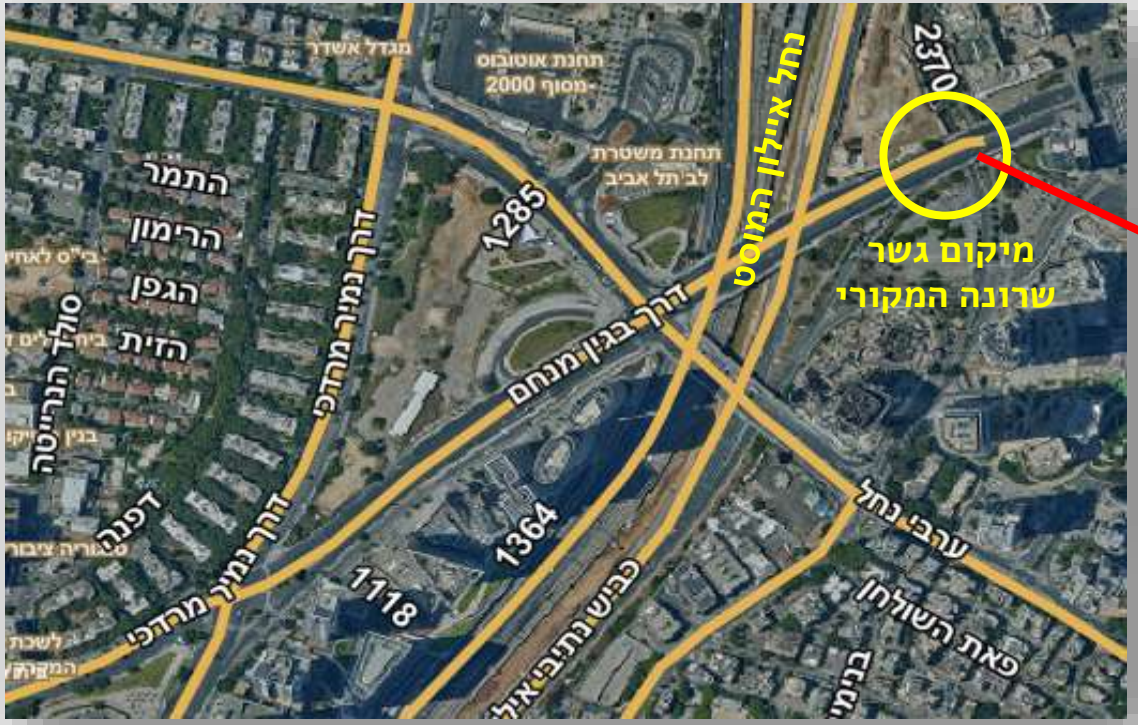

המיקום המקורי של גשר שרונה טרם הסטת נחל איילון מערבה מקור: GIS תל אביב

הגשר הנוכחי של דרך בגין במיקומו המקורי של גשר שרונה, 2023

גשר הירקון

בין השנים 1917 ל־1974 הוקמו על הירקון בהמשכה של "דרך חיפה" (דרך נמיר הנוכחית) צפונה, חמישה גשרים. שלושה מהם נהרסו ושניים נותרו עד היום.

הגשר הראשון הוקם ב־1917 והיה **גשר חביות** ששימש להעברת הארטילריה וציוד הלחימה של הבוחות הבריטים ששעטו צפונה. הגשר נבנה ביחידה אחת בנחל האיילון והועבר למיקומו "הקבוע" על הירקון. על פי מיקום הגשר בתצלום המצורף, ביחס למיקומו של הכפר שיח' מוניס הנראה גם הוא בתצלום, הגשר הוצב במקום שבו חוצה כיום דרך נמיר את הירקון.

גשר החביות שבנו כוחות ההנדסה הבריטיים בין גדות הירקון במהלך ה-21 בדצמבר 1917. למעלה הכפר שיח' מוניס (מואניס)

מקור: הספרייה הלאומית

כשנה מאוחר יותר, בספטמבר 1918, הבריטים בנו לאורך אותה דרך מיפו לשיח' מוניס **גשר סירות** שהחליף את גשר החביות. הגשר מופיע במפות הבריטיות בשם Muannis Bridge והוא מוקף בעיגול במפה המצורפת. גשר הסירות היה בשימוש כתשע שנים אך הוא היה רעוע ובוצעו בו תיקונים רבים שבגינם הוא נסגר לעיתים לתקופות ארוכות.

גשר מואניס – גשר הסירות הבריטי, 1918, שהוליך לשיח' מוניס במפה בריטית

מקור: אוסף המפות ע"ש ערן לאור בספרייה הלאומית

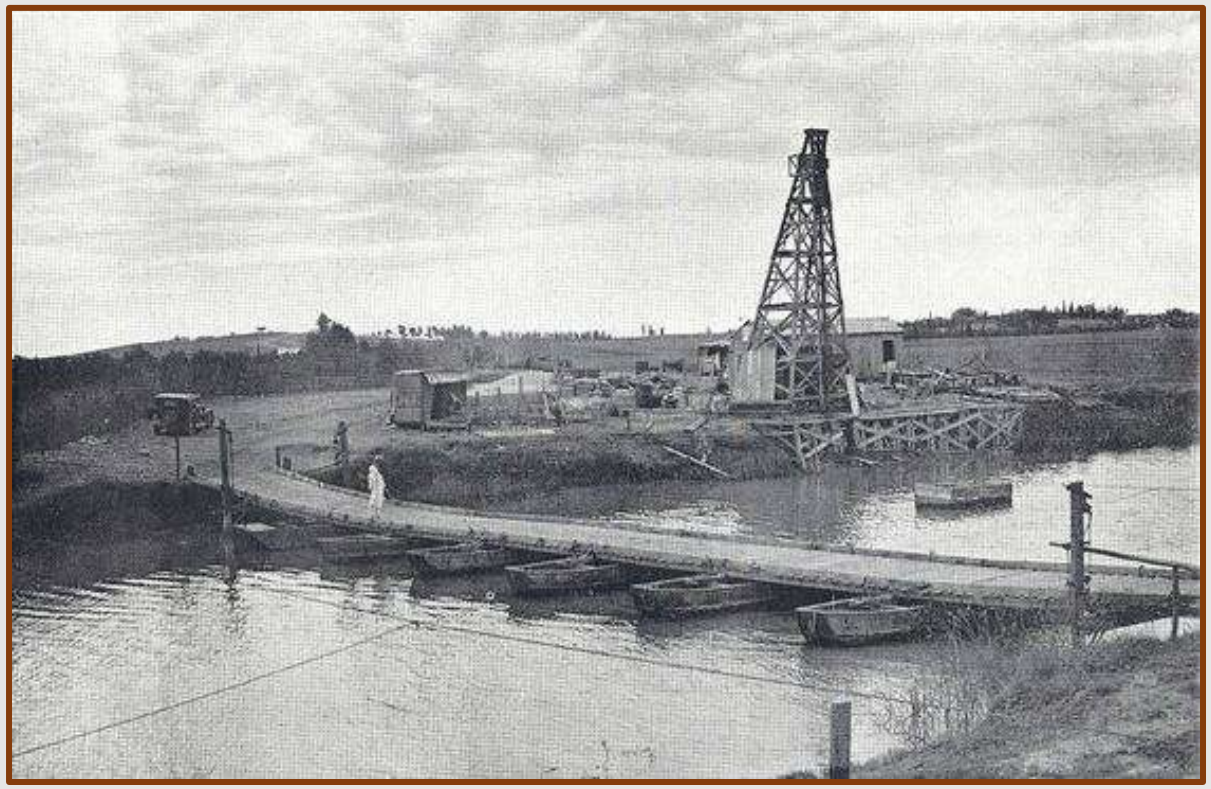

גשר הסירות על הירקון, על תוואי דרך נמיר העכשווית, 1918

מקור: VTLV

לפיכך, בשנת 1926 החלה חברת "סולל בונה" יחד עם חברי גדוד העבודה מתל אביב לבנות עבור השלטונות הבריטים גשר חדש במקומו. הגשר נבנה מבטון והיה באורך 40 מטרים. הוא נחנך ב־1927 ונועד לעמוד בהצפות שפקדו מדי פעם את הירקון. הגשר הכיל שני נתיבי תחבורה אך סך רוחבם היה חמישה מטרים ומאוחר יותר הוסיפו לצידו גם נתיב מעבר להולכי רגל. בתחילה הגשר כונה בשם **גשר שיח' מוניס** ובמהלך שנות ה־1950 החלו לכנותו **גשר הירקון**.

בניית גשר הבטון על הירקון, 1926

גשר הבטון החדש על הירקון, 1928

צילום: שמעון קורבמן

המעבר להולכי רגל, גשר הירקון, 1952
מקור: ויקיפדיה

גשר הירקון בראשית 1952
צילום: בנו רותנברג

במחצית הראשונה של שנות 1950 התגברה התנועה בציר תל אביב–נתניה ונוצר צורך להרחיב את המעבר על הירקון. בהתאם לכך, החלו בשנת 1955 בהכנות להחלפתו של גשר הירקון בגשר חדש יותר. הגשר החדש נבנה משתי קשתות פלדה שעליהן נסמכו נתיבי התחבורה שאותם הוא נועד לשאת. רוחבו 22 מטרים ואורכו 55 מטרים. הגשר הושלם ונחנך ב־1958. צורתו הייחודית (דאז) ומיקומו בכניסה לעיר הפכו את הגשר לאחד האייקונים של תל אביב.

חנוכת גשר הקשתות על הירקון, 1958 מקור: ויקיפדיה

ספורט חדש בתל אביב, אופנועים על קשתות הגשר מקור: VTLV

בניית גשר הקשתות מעל הירקון, צלם: לא ידוע

צילום: ברוך ניב

גשר הקשתות על הירקון, 2023

כחמש עשרה שנים לאחר חנוכת גשר הקשתות גברה התנועה אל העיר וממנה והיה צורך להגדיל את נפח הגשר שעל הירקון. גשר הקשתות נותר על מקומו ועליו החלה לעבור התנועה בכיוון צפון. לצידו נבנה גשר בטון חדש, ללא קשתות, שיועד למעבר התנועה לכיוון דרום. שני הגשרים הצמודים מתפקדים עד היום.

צילום: בני בירצמן

שני גשרי הירקון הצמודים, 2015

כאייקון תל אביבי גשר הירקון הונצח גם בתרבות האוכל המקומית וגם בשירה ובזמר.

שש עשרה
מילים ולחן: נעמי שמר

בסנדלים על **גשר הירקון**
שניהם בג'ינס ובטריקו
והם תולים מבט ירוק במים
הם בשישית – ובינתיים –

גשר יהודה הימית (גשר פייסל)

בראשית שנות 1920 החלו הבריטים לשפץ את נמל יפו, כחלק מההכנות להגעתו של הנציב העליון, סיר הרברט סמואל. במסגרת זו חודש המגדלור של הנמל, נבנה שובר גלים על הסלעים שמול החוף ונבנו מחסנים. הכביש המוליך אל הנמל הורחב על מנת לאפשר למשאיות עם תוצרת חקלאית להגיע אליו וממנו.

הדרך אל הנמל עברה ברחוב שנקרא אז "רחוב המלך פייסל" על שמו של האמיר פייסל מלך עיראק (כיום רחוב יהודה הימית). את הרחוב חצה מצפון לדרום רחוב עג'אמי (כיום רחוב יפת). כדי לא להפריע לתנועה אל הנמל וממנו נבנה בתוואי דרך עג'אמי גשר ומתחתיו עבר רחוב המלך פייסל. הגשר נבנה ביציקת בטון בגובה ארבעה מטרים וברוחב שני נתיבי תנועה.

פייסל הראשון,
מלך עיראק

הגשר נבנה על ידי עיריית יפו בשיתוף עם ממשלת המנדט ונקרא בתחילה "גשר פייסל". לימים, כאשר רחוב המלך פייסל החליף את שמו לרחוב יהודה הימית, שונה גם שם הגשר בהתאם לכך – "גשר יהודה הימית".

יש שראו בו את המֶחלף הראשון בארץ כיוון שמשני צדדיו נבנו רמפות להולכי רגל והוא קיבל צורה מורכבת יותר.

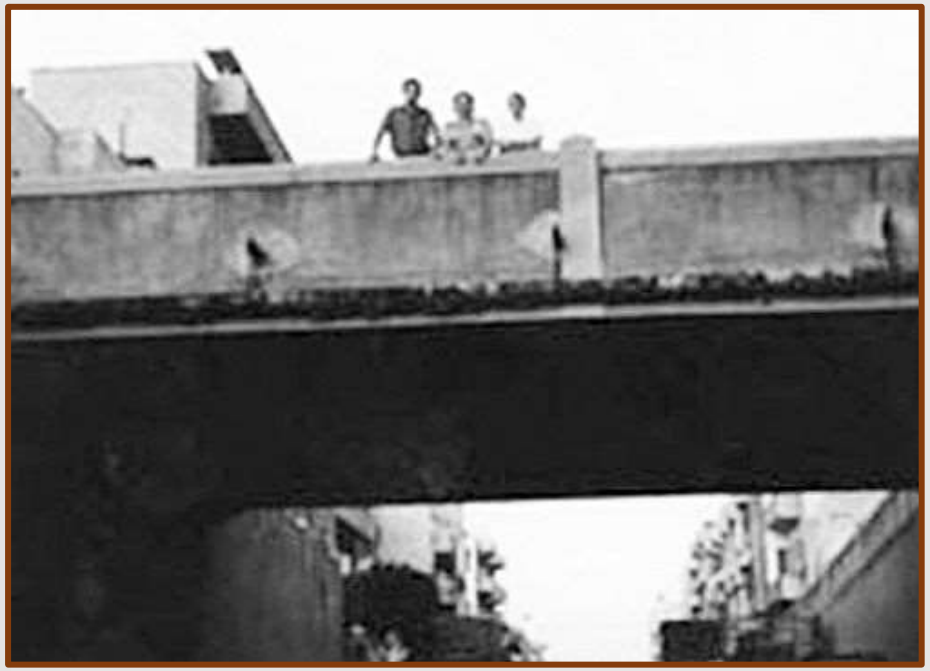

גשר יהודה הימית בסוף שנות 1960

מקור: פורטל יפו

רחוב המלך פייסל ומעליו הגשר במפה משנות 1930

גשר יהודה הימית בשמו זה מהווה סמל לגבורה יהודית בתקופה הרומאית. זאב וילנאי הציע להחליף את השם "רחוב המלך פייסל" לרחוב יהודה הימית. אמנם הוא קשור לניצחון של הצי הרומאי על הצי של יהודי יפו בשנת 67 לספירה, אך בעקבותיו על מטבע הניצחון שהפיצו הרומאים נכתב "יהודה הימית" במקום הכיתוב השגרתי על גבי המטבעות של אז – "יהודה השבויה".

מטבע יהודה הימית

הרומאים הכירו בתעוזתם ובגבורתם של היהודים שספגו בקרב אבדות כבדות. לימים נטען כי המטבע מזויף, אך הסיפור נותר שגור עד היום.

גשר יהודה הימית, מבט ממערב למזרח

מקור: עיריית תל אביב-יפו

משמאל:
גשר יהודה הימית והרמפות להולכי רגל משני צדדיו, 2021

גשר נחלת יצחק

בשנת 1925 קבוצת יהודים שהגיעו מקובנה החלו להקים שכונה ממזרח לנחל איילון (ואדי מוסררה). השכונה הייתה בראשיתה חקלאית ונקראה "נחלת יצחק", על שמו של ר' יצחק אלחנן ספקטור שישב על כס הרבנות בקובנה. החקלאים בשכונה מכרו חלב לשכונות תל אביב אולם חציית נחל איילון הייתה בשביל צר בלבד. בימי החורף הנחל הוצף פעמים רבות והמעבר היה בלתי אפשרי. משנבנה בית עלמין בסמוך לשכונה, נוצר אינטרס משותף לחברת קדישא ולתושבי השכונה להקמת גשר מעל הנחל.

בשנת 1931 החלו בבניית הגשר בפיקוחו של קדיש קדיש שהיה מנהל עבודה מטעם המשרד הקבלני של מועצת פועלי תל אביב וסולל בונה.

למעלה ומשמאל: גשר נחלת יצחק במחצית שנות 1930 מקור: ארכיון הסרטים הישראלי

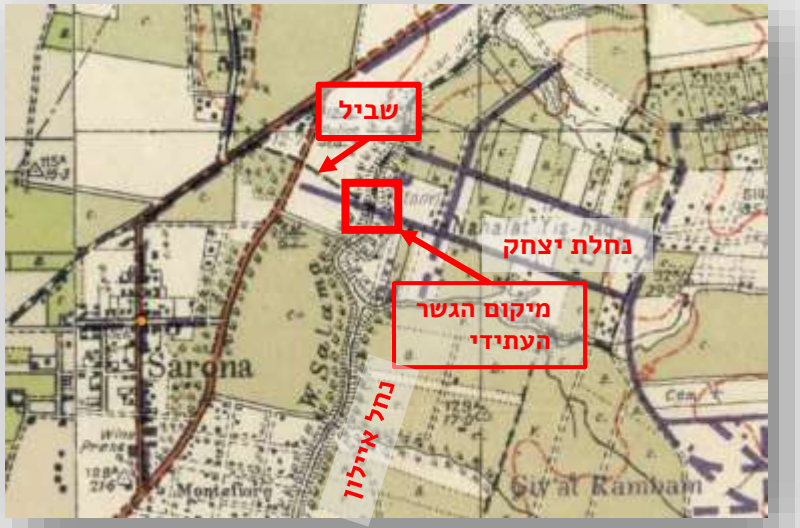

במפה משמאל: השביל שחצה מערבה את נחל איילון בטרם נבנה גשר נחלת יצחק, ראשית שנות 1930

הגשר והכביש שנסלל עליו הביאו לפיתוח השכונה והחלו להיבנות בה מפעלי ייצור שונים. קואופרטיב "רגב" הפעיל קו אוטובוסים שחיבר את השכונה עם תל אביב. מעבר האוטובוסים על הגשר היה כרוך בתשלום של חמישים פרוטה.

בחורף של 1938 הגשר נהרס בעקבות הגשמים העזים שירדו והיה צורך לבנותו מחדש. באוקטובר 1958 אוטובוס של חברת "דן" עלה על מעקה הגשר וצנח ממנו כעשרה מטרים אל ערוץ הנחל. בתאונה נספו 11 נוסעים ונפצעו כ־40. שיטפונות עזים שפקדו את הנחל בשנת 1979 גרמו לקריסה נוספת של הגשר.

גשר נחלת יצחק לאחר קריסתו ב־1979. לצד הגשר נראה בסיס הגשר הזמני שהיה בבנייה

צילום: יונתן בר

שנה מאוחר יותר נבנה לצידו גשר זמני ובשנת 1981 הוא נבנה שוב בהמשך מערבי לרחוב נחלת יצחק, קטע ששינה את שמו לרחוב "נח מוזס". הגשר ידוע כיום כ"גשר נח מוזס" והוא ממשיך לחבר את שכונת נחלת יצחק עם דרך בגין.

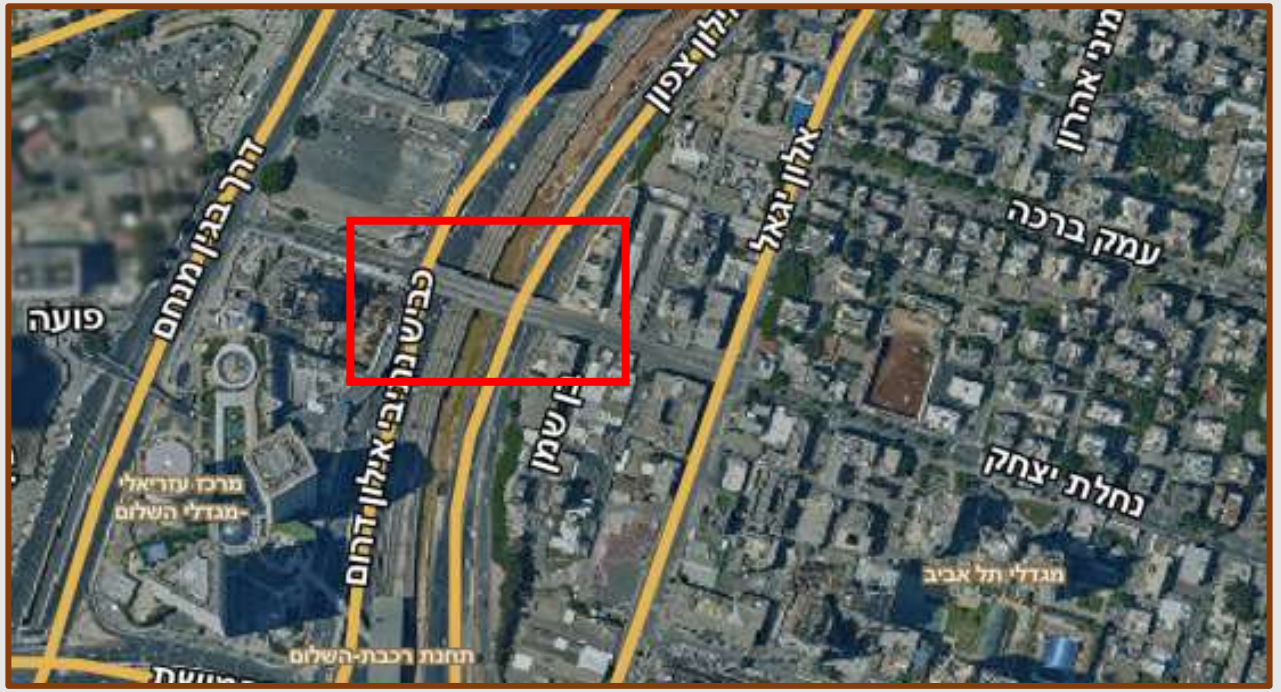

גשר נחלת יצחק (גשר נח מוזס) כיום, 2023

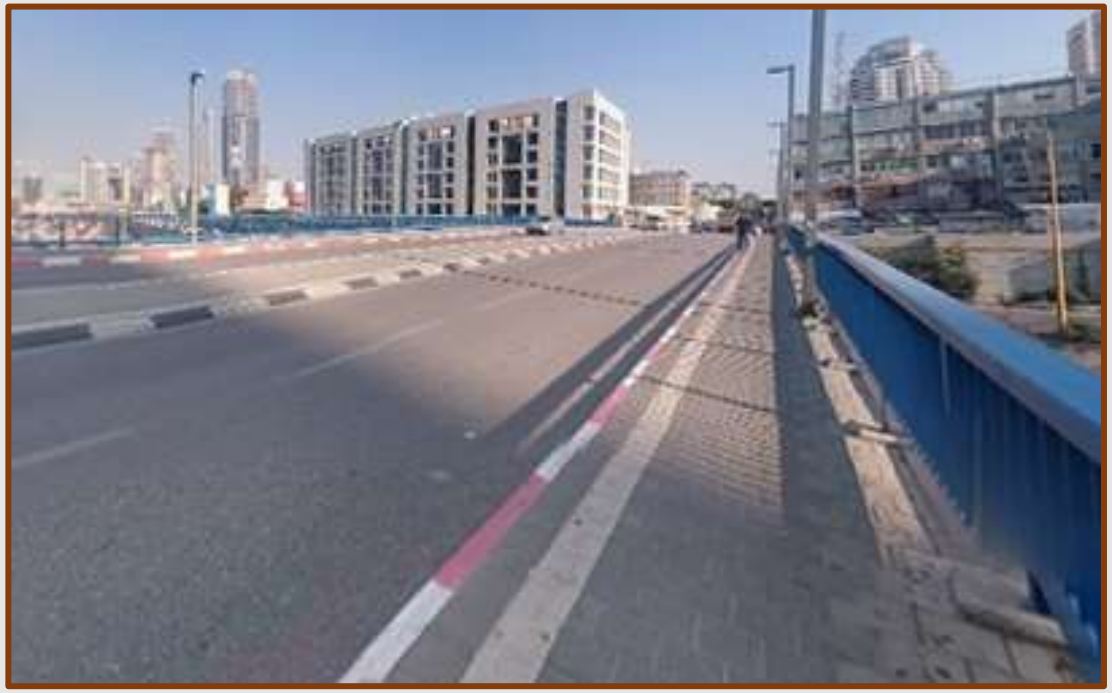

צילום גשר נח מוזס ממערב למזרח, 2023

גשר ווקופ (גשר רדינג)

באפריל 1937 התבקשה חברת סולל בונה להקים גשר שיחבר את תחנת הכוח רדינג עם מרחב תל אביב שמדרום לירקון. בתחילה הוקם גשר עץ זמני שנהרס בסופת הגשמים שפקדה את העיר בשנת 1938. הגשר תוקן ושימש גשר שירות לאתר הבנייה של תחנת הכוח.
במקביל, הונחה באותה שנה אבן פינה לגשר נוסף בקצהו המערבי של רחוב בני דן בנוכחות הנציב הבריטי העליון סיר ארתור ווקופ, שעל שמו אמור היה להיקרא הגשר.
יסוד לגשר נבנה בכל אחת משתי גדות הנחל, אולם הגשר עצמו מעולם לא נבנה. כארבעים שנה לאחר הנחת אבן הפינה נבנה מצפון למיקום המתוכנן של הגשר, גשר מודרני אחר על שמו של אריה בן־אליעזר. אולם משום מה, השם "גשר ווקופ" דבק על ידי הציבור דווקא בגשר רדינג.

מיקום גשר רדינג והמיקום שתוכנן לגשר ווקופ

צילום: אביב שייבר

שלט לציון אבן הפינה שהונחה לבניית גשר ווקופ

במהלך שנות 1940 ו־1950 הגשר שימש תנועה עוברת אך חשיבותו הלכה וירדה. בשנת 1964 החליקה ממנו מכונית צבאית ונפלה למי הירקון. התאונה הביאה לסגירה זמנית של הגשר אך עדיין היה בו צורך.

בסוף 1970 נפתח גשר בר יהודה שחיבר את קצהו הצפונו של רחוב אבן גבירול עם השכונות שמצפון לירקון וגשר רדינג/ווקופ נסגר סופית.

לוח זיכרון לגשר ווקופ בכניסה הדרומית לגשר רדינג

גשר רדינג/ווקופ לאחר שנהרס בסופת הגשמים של 1938

גשר ווקופ המתוקן, 1989

צילום: מיכאל יעקובסון

בראשית שנות 2000, הגשר שוקם לתנועת הולכי רגל בלבד. הוא זכה לעדנה עשר שנים מאוחר יותר כחלק מטיילת החוף הרציפה של תל אביב ועוברים בו כיום הן הולכי רגל הן רוכבי אופניים.

גשר רדינג/ווקופ, 2017

גשר ראש פינה

עם קום המדינה, וגם לפניה, הדרך העיקרית שיצאה מהתחנה המרכזית של תל אביב לדרום הארץ ולצפונה נפגשה עם מסילת הרכבת יפו–ירושלים ויצרה בכך מפגע תחבורתי. בשנת 1948 הוחלט על בניית גשר בטון מצופה אבן גיר שיעביר את התנועה המוטורית מתחת למסילה. כך קם **גשר ראש פינה** בקצה המזרחי של רחוב ראש פינה. לצורך בניית הגשר נחפר רחוב ראש פינה בתוך רכס הכורכר עליו עברה בזמנו המסילה.

מיקומו של גשר ראש פינה לשעבר במפגש הרחובות: ראש פינה, הרכבת, החרש, המסגר ולה־גוארדיה

הגשר והמסילה וממערב להם שכונת נווה שאנן, 1948

צילום: וילם ון דה פול

משמאל: גשר ראש פינה ועליו המסילה לירושלים, מבט ממערב, 1948

צילום: לזר דינר

כעשרים שנה מאוחר יותר הגשר עצמו הפך למפגע תחבורתי. שני הנתיבים שעברו בו עיכבו את התנועה העוברת שהלכה והתגברה עם חלוף השנים. יתרה מזו, תחנת הרכבת לירושלים הועתקה דרומה ומסילת הברזל שעברה על הגשר יצאה מכלל שימוש. לפיכך הוחלט על הריסת הגשר.

בשנת 1971 נהרס גשר ראש פינה. יתרת רכס הכורכר אותה הוא חצה נחפרה והוסרה ולא נותר כל סימן, או שלט הנצחה, לגשר ששימש את התנועה היוצאת ונכנסת לתחנה המרכזית של תל אביב בשנותיה הראשונות של המדינה.

הריסת גשר ראש פינה, 1971

צילום: סוכנות ישראל סאן

מיקומו לשעבר של גשר ראש פינה על רקע הנוף הנוכחי של צומת הרחובות, 2023

גשר הנשרים (גשר מעריב)

אחד הצמתים הסואנים ביותר שהיו בתל אביב של שנות 1960 היה הצומת שליד בית מעריב. החשיבה על פתרונות אפשריים החלה ב־1965 אולם הנושא התעכב קרוב לעשור. לקראת אמצע שנות 1970 הוחלט על הקמת גשר באורך של כ־200 מטרים שיאפשר נסיעה חופשית לאורך "דרך פתח תקוה" (כיום דרך בגין) מעל חמשת הרחובות המתנקזים אל הצומת.

שוב עיכובים ולבסוף נחנך בקיץ 1976 הגשר שהיה עשוי פלדה ובטון. הגשר נחנך שלושה ימים אחרי ששבו חטופי אנטבה ולכבוד המשחררים הוחלט לקרוא לו בשם **גשר הנשרים**. מתחתיו הוצבה לוחית הנצחה ועליה כתוב:

"מנשרים קלו מאריות גברו – תהילת עולם לחיילי צה"ל שחילצו בני הערובה מאנטבה, אוגנדה".

לוחית ההנצחה של גשר הנשרים שהוצבה בזמנה מתחת לגשר

בטרם בניית הגשר, צומת מעריב בדרך פתח תקוה (דרך בגין דהיום), 1966 צילום: ישראל הרמתי

גשר הנשרים בבנייתו, אמצע שנות 1970
צילום: אלי סגל

בשל קרבתו של הגשר לבית מעריב הוא זכה גם לכינוי **גשר מעריב**. כתוצאה מדרך בנייתו, הגשר נזקק לטיפול תחזוקה מתמיד. עם תכנון פרויקט הרכֶבת הקלה הוחלט על הריסתו ומציאת פתרון חלופי. הגשר נהרס בפיצוץ מבוקר שבוצע באוגוסט 2015. לאחר פינוי שבריו הוקמה מתחתיו אחת מתחנות הרכבת הקלה (תחנת קרליבך) שלאורך הקו האדום. בנוסף, נבנתה מנהרה קצרה המחברת את התנועה המתנקזת כיום אל הצומת ברחוב קרליבך, "ובא לציון גואל".

צילום: שמואל רחמני

גשר הנשרים עם פתיחתו בשנת 1976

לאחר פיצוץ הגשר ופינוי הריסותיו, 2015

גשר הנשרים לפני הריסתו ומשמאלו "בית מעריב", 2015

גשרים – חדש מעל ישן
(אפשר גם בלי להרוס)

גשר חדש
מעל הגשר המנדטורי הישן החוצה את נחל בית עריף, 2023
צילום: זלמנסון זלר, פיקיוויקי

מקורות:

- בני גבירצמן, "גשרי הירקון שהיו ואינם", **מגזין מורשת ארץ**
- בתיה כרמיאל, **קורבמן – צלם תל אביב אחר, 1919 – 1936**, מוזיאון ארץ ישראל, יד יצחק בן צבי, ירושלים, 2004
- גבריאל ברקאי ואלי שילר (עורכים), "ליקוטי ארץ-ישראל", **אריאל: כתב עת לידיעת ארץ ישראל**, ירושלים, 2001
- "הגשרים של מחוז הירקון", אתר **מכל מקום**, 15.10.2016
- "חנובת :'גשר ווקופ' על הירקון", **דבר**, 24 בפברואר, 1938
- צבי אברהם פומרוק, "גשר שלוש – הגשר שנבנה לאיש אחד", האתר **צבי פומרוק מספר**

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי זכויות יוצרים לצורך שימוש בחומרים המופיעים באתר. השימוש נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007, ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע באתר זה, הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת: info@hamoreshet.org.il בבקשה לחדול מעשיית השימוש ביצירה, וציינו שם מלא ומספר טלפון, וצרפו צילום מסך וקישור לדף הרלוונטי באתר.

הפקה: מתנדבי קבוצת אבני מורשת – תקשורת לנכסי מורשת מוחשית [08/2024]

תחקיר, צילום וכתיבה: פרופ' אמר' אליהו שטרן

עיצוב: זאב הררי

אבני מורשת